

Józef Garczarczyk

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
e-mail: jozef.garczarczyk@gmail.com

Robert Skikiewicz

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
e-mail: robert.skikiewicz@ue.poznan.pl
ORCID: 0000-0003-3099-7350

Rynek usług bankowych w Polsce w latach 1995–2021 w świetle badań metodą testu koniunktury

Cytuj jako: Garczarczyk, J. i Skikiewicz, R. (2023). Rynek usług bankowych w Polsce w latach 1995–2021 w świetle badań metodą testu koniunktury. W: M. Sobocińska (red.), *Konsument i rynek – Badania marketingowe – Strategie i działania marketingowe. Księga jubileuszowa z okazji 50-lecia pracy twórczej prof. zw. dr hab. Krystyny Mazurek-Łopacińskiej* (s. 309–317). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: W rozdziale przedstawiono istotę metody testu koniunktury oraz charakterystykę badania prowadzonego tą metodą w sektorze bankowym przez Katedrę Badań Rynku i Usług Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu w ujęciu kwartalnym od 1992 r. Przedstawiono koniunkturę w sektorze bankowym w oparciu o dane dotyczące kształtowania się wskaźnika syntetycznego PIKBANK oraz wybranych wskaźników prostych koniunktury bankowej w latach 1995–2021. Wskazane zostały ponadto obszary wykorzystania danych jakościowych z badania metodą testu koniunktury prowadzonego w sektorze bankowym w modelach prognostycznych oraz przy konstrukcji złożonych wskaźników wyprzedzających.

Słowa kluczowe: metoda testu koniunktury, badania koniunktury, sektor bankowy

1. Wprowadzenie

Wśród metod badań koniunktury bardzo ważną rolę odgrywa metoda testu koniunktury, która opiera się na regularnie powtarzanych (zwykle w ujęciu miesięcznym lub kwartalnym) badaniach ankietowych prowadzonych wśród

podmiotów gospodarczych lub gospodarstw domowych (Bieć, 1996). Badania metodą testu koniunktury zostały zapoczątkowane w latach 20. XX w. w Stanach Zjednoczonych. W latach 40. ich realizację w Europie rozpoczął Instytut IFO z Monachium. W późniejszych latach metodę tę zaczęto stosować do badania koniunktury w różnych sektorach gospodarki na całym świecie. Metoda testu koniunktury pozwala na dokonanie oceny aktualnej sytuacji rynkowej oraz wyznaczenie krótkookresowych prognoz kształtowania się zjawisk rynkowych (Garczarczyk i in., 2001).

Badania metodą testu koniunktury prowadzone są najczęściej w poszczególnych sektorach gospodarki, takich jak: przemysł, budownictwo, handel, usługi. Bardzo istotną zaletą tych badań jest dostarczanie danych, które pozwalają na dokonanie wstępnej oceny sytuacji danej branży przed pojawieniem się oficjalnych danych statystycznych. Dla uczestników badań metodą testu koniunktury ułatwieniem jest stosowanie skal porządkowych trzy- lub pięciostopniowych przy konstrukcji pytań, co sprawia, że udzielenie odpowiedzi na pytanie nie wymaga podawania konkretnych wielkości liczbowych (np. wartości sprzedaży lub wielkości zatrudnienia), ale sprowadza się do wskazania kierunku zmian zjawiska (przy skalach trzystopniowych) lub kierunku i intensywności zmian zjawiska (w przypadku skal pięciostopniowych). Uczestnicy badania reprezentujący dobrane do próby badawczej podmioty gospodarcze podczas udzielania odpowiedzi na pytania określają, jakie zmiany nastąpiły lub nastąpią w zakresie wybranych wielkości ekonomicznych w reprezentowanej przez nich jednostce gospodarczej. Na podstawie odpowiedzi udzielonych na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety wyznaczane są dla poszczególnych pytań salda koniunktury, które przybierają wartości od -100 do $+100$ pkt i wskazują na kierunek oraz intensywność zmian danej wielkości (np. sprzedaży lub zatrudnienia). Ujemne wartości salda koniunktury oznaczają pogorszenie lub spadek, a wartości dodatnie wskazują na poprawę lub wzrost danej kategorii ekonomicznej. Im wyższą wartość bezwzględną przyjmuje saldo koniunktury, tym silniejsza zmiana (wzrost lub spadek) występuje w przypadku danej kategorii ekonomicznej. Ze względu na różnice w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej w poszczególnych branżach kwestionariusze ankiety dostosowywane są do specyfiki każdej branży (Adamowicz, 2013; European Commission [EC], 2021; Główny Urząd Statystyczny [GUS], 2018).

2. Charakterystyka badania KBRU UEP metodą testu koniunktury w sektorze bankowym

Badanie metodą testu koniunktury w sektorze bankowym zostało zapoczątkowane przez Katedrę Badań Rynku i Usług Uniwersytetu Ekonomicznego w Po-

znaniu (KBRU UEP) w 1992 r. Badanie to prowadzone jest w ujęciu kwartalnym w placówkach banków komercyjnych oraz w centralach banków spółdzielczych¹.

Kwestionariuszu ankiety w ciągu 30 lat realizacji badań kilkakrotnie podlegał zmianom. Początkowo zestaw pytań były powiększany i w kwestionariuszu ankiety występowały pytania ogólne oraz bardzo obszerny zestaw pytań szczegółowych, dotyczących m.in. liczby usług, wartości usług, podaży, popyty i oprocentowania (Garczarczyk i in., 2001). W 2014 r. wprowadzone zostały modyfikacje polegające na redukcji liczby i zakresu pytań szczegółowych oraz na dodaniu pytań dotyczących determinant prowadzenia działalności w sektorze bankowym. Obecnie w kwestionariuszu ankiety zawarte są pytania diagnostyczne i prognostyczne dotyczące kształtowania się podstawowych wielkości dla sektora bankowego, takich jak: wartość pozyskanych depozytów, wartość udzielonych kredytów, pozostałe usługi bankowe (m.in. rachunki bieżące dla podmiotów gospodarczych, rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe), liczba obsłużonych klientów, liczba nowych pozyskanych klientów, suma bilansowa banku, ogólna sytuacja finansowa banku, współczynnik rentowności banku oraz determinanty prowadzenia działalności w sektorze bankowym.

Warto dodać, że w konstrukcji pytań w kwestionariuszu ankiety zastosowano pięciostopniowe skale, na których określany jest nie tylko kierunek, ale i intensywność zmian danego zjawiska (np. silny wzrost, niewielki wzrost, bez zmian, niewielki spadek, silny spadek), co stanowi również wyróżnik badania prowadzonego przez KBRU UEP w porównaniu z badaniami realizowanymi metodą testu koniunktury w Polsce przez GUS, w których stosowane są głównie skale trzystopniowe (Garczarczyk i in., 2001).

3. Syntetyczny wskaźnik koniunktury bankowej PIKBANK w latach 1995–2021

Podstawowym wskaźnikiem ukazującym koniunkturę w sektorze bankowym jest wskaźnik syntetyczny PIKBANK. Wskaźnik ten obrazuje kształtowanie się aktywności rynkowej banków oraz ich kondycję finansową (Garczarczyk i in., 2006). Obliczany jest na podstawie czterech wskaźników diagnostycznych oraz jednego prognostycznego zgodnie ze wzorem:

¹ Na podstawie danych z badania koniunktury w sektorze bankowym przygotowano liczne publikacje, w tym książki, artykuły oraz referaty prezentowane podczas konferencji krajowych oraz międzynarodowych. Dane z tego badania zostały wykorzystane podczas realizacji czterech projektów badawczych, prowadzonych w Katedrze Badań Rynku i Usług Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

$$PIKBANK = \frac{BOPS_t + BOWK_t + (-BOWN_t) + BOSF_t + BPSB_{t+1}}{5},$$

gdzie: *BOPS* – saldo oceny wartości pozyskanych depozytów ogółem w kwartale *t*, *BOWK* – saldo oceny wartości udzielonych kredytów ogółem w kwartale *t*, *BOWN* – saldo oceny wartości kredytów niespłaconych w kwartale *t*, *BOSF* – saldo oceny ogólnej sytuacji finansowej banków w kwartale *t*, *BPSB* – saldo prognozy sumy bilansowej w kwartale *t* + 1.

W objętym analizą okresie, od I kwartału 1995 r. do III kwartału 2021 r., najkoniunkcyjniejsza koniunktura występowała w IV kwartale 1996 r. – wówczas wskaźnik PIKBANK przybierał wartość +58,3 pkt.

Najgorsza koniunktura wystąpiła natomiast w III kwartale 2020 r., gdy PIKBANK wynosił tylko +2,9 pkt, co było związane z pandemią COVID-19 oraz wprowadzonymi wcześniej obniżkami stóp procentowych, których poziom odzwierciedlił się w pogorszeniu sytuacji finansowej banków w związku ze spadkiem przychodów z tytułu odsetek i zmniejszeniem się marży odsetkowej.

Warto podkreślić, że w ciągu 107 kwartałów objętych analizą (I kwartał 1995 – III kwartał 2021) syntetyczny wskaźnik koniunktury bankowej PIKBANK przybierał wyłącznie wartości dodatnie, co wskazuje na systematyczny, chociaż następujący z różnym natężeniem, rozwój rynku bankowego w Polsce. Wskaźnik PIKBANK wynosił średnio 31,2 pkt. Należy zaznaczyć, że wyraźnie częściej wartości powyżej przeciętnej występowały w początkowym okresie – we wszystkich kwartałach w latach 1995–2000, a później od III kwartału 2004 do IV kwartału 2008, od II kwartału 2010 do II kwartału 2012 oraz w całym 2014 r. i dwukrotnie w 2017 r. W kwartałach tych występowała ponadprzeciętna koniunktura w sektorze bankowym.

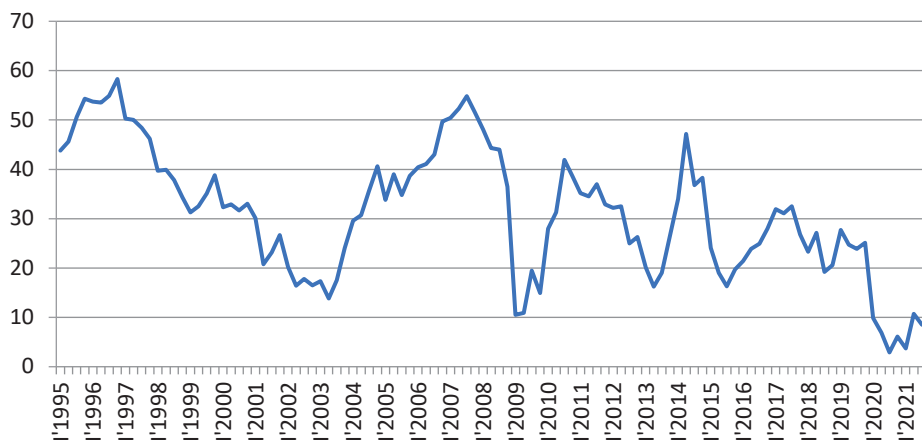
Tabela 1. Statystyki opisowe dla wskaźnika PIKBANK w latach 1995–2021

Wyszczególnienie	Wskaźnik syntetyczny PIKBANK
Średnia	31,2
Mediana	31,9
Odchylenie standardowe	13,0
Minimum	2,9
Maksimum	58,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KBRU UEP.

Na podstawie rys. 1 można stwierdzić, że cały analizowany okres charakteryzuje się wyraźnymi wahaniami koniunktury w sektorze bankowym w Polsce i występowaniem pięciu cykli, przy czym cykle do I kwartału 2009 charaktery-

zują się większą amplitudą i dłuższym czasem trwania (od 24 do 34 kwartałów). Następne trzy cykle są znacznie krótsze (od 10 do 20 kwartałów) i o mniejszej amplitudzie wahań. Co ciekawe, we wszystkich cyklach minimalne wartości są poniżej 20 pkt.

Rys. 1. PIKBANK w latach 1995–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KBRU UEP.

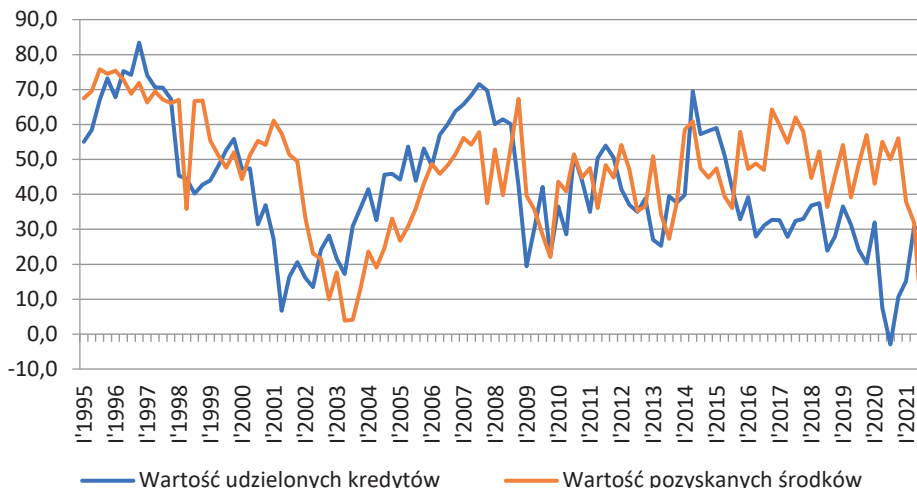
Cykle są odzwierciedleniem występujących w całej gospodarce światowej kryzysów, które pojawiały się w związku z występowaniem cykli: dotcomów (I kwartał 1998 – IV kwartał 1999), rosyjskiego (IV kwartał 1999 – II kwartał 2004), akcesyjnego (II kwartał 2004 – I kwartał 2008) i finansowego (I kwartał 2008 – III kwartał 2011) (Garczarczyk i in., 2014). Ostatni okres to okres pandemii COVID-19, której skutki są wyraźnie widoczne – niemal wszystkie wartości wskaźnika PIKBANK są poniżej 10 pkt.

W okresie obejmującym pierwsze dwa cykle o większej amplitudzie i dłuższym okresie trwania (I kwartał 1995 – I kwartał 2009; łącznie 57 kwartałów) wskaźnik PIKBANK przybierał średnią wartość 37,2 pkt, przy odchyleniu standardowym 12,2 pkt. W kolejnych 50 kwartałach – od II kwartału 2009 do III kwartału 2021 – występowały krótsze cykle o mniejszej amplitudzie, a wskaźnik PIKBANK przybierał nieco niższe wartości – średnia wynosiła 24,4 pkt, i charakteryzował się mniejszym odchyleniem standardowym, które przybierało wartość 10,1 pkt.

4. Wybrane proste wskaźniki koniunktury bankowej w latach 1995–2021

Pośród wskaźników prostych koniunktury bankowej wybrane zostały wskaźniki diagnostyczne dla czterech wielkości sektora bankowego: sytuacji finansowej banku, łącznej liczby usług, wartości pozyskanych środków i wartości udzielonych kredytów. Wskaźniki te dotyczą różnych aspektów funkcjonowania banku. W przypadku części z nich dostępne są również oficjalne dane statystyczne, z którymi mogą być porównywane wskaźniki proste z badania metodą testu koniunktury (np. wartość pozyskanych środków, wartość udzielonych kredytów), inne mają charakter bardziej ogólny od dostępnych danych statystycznych (np. sytuacja finansowa) lub nie są objęte oficjalną statystyką (np. łączna liczba usług).

Porównując kształtowanie się wskaźników prostych koniunktury bankowej, dotyczących wartości udzielonych kredytów oraz wartości pozyskanych depozytów (rys. 2), można dostrzec opóźnienie wskaźnika dla depozytów względem wskaźnika dla kredytów. Ponadto zauważalny jest większy udział wahań nieregularnych w szeregach czasowych dla tych dwóch wskaźników prostych koniunktury bankowej niż w przypadku wskaźnika syntetycznego PIBANK.

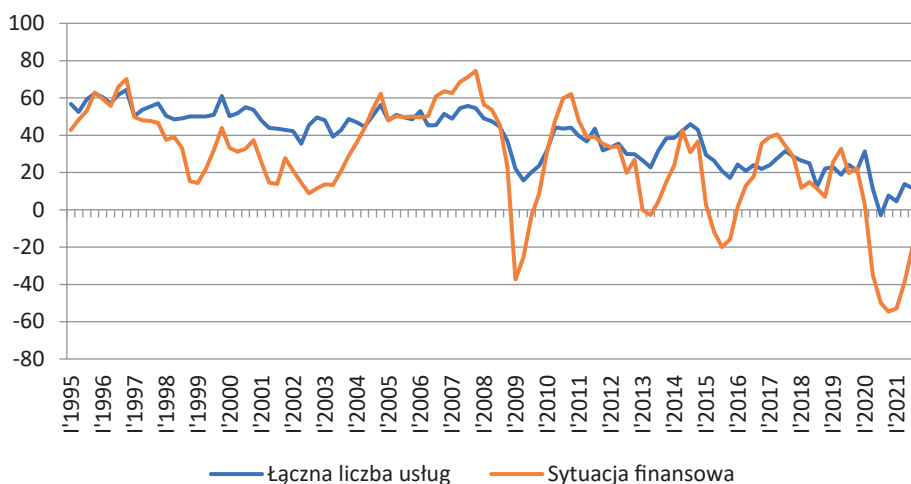

Rys. 2. Wskaźniki proste koniunktury bankowej – wartość udzielonych kredytów oraz pozyskanych depozytów w latach 1995–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KBRU UEP.

Na rysunku 3 widać nieco większą amplitudę wahań wskaźnika prostego koniunktury bankowej dotyczącego sytuacji finansowej banku, co potwierdzają

statystyki opisowe (tab. 2). Wskaźnik ten wykazuje ponadto nieco większe podobieństwo w zakresie kształtowania się do wskaźnika syntetycznego PIKBANK. Warto podkreślić występowanie najmniejszych wartości ujemnych wskaźnika prostego koniunktury bankowej dotyczącego sytuacji finansowej banku w I kwartale 2009 r. (–37,4 pkt), czyli w okresie kryzysu finansowego, oraz w IV kwartale 2020 r. (–54,5 pkt) podczas pandemii COVID-19. Z kolei prosty wskaźnik koniunktury bankowej dotyczący łącznej liczby usług wykazuje stosunkowo niewielkie wahania cykliczne, a ponadto wyraźną długookresową tendencję spadkową.

Rys. 3. Wskaźniki proste koniunktury bankowej – łączna liczba usług oraz sytuacja finansowa banku w latach 1995–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KBRU UEP.

Tabela 2. Statystyki opisowe dla wybranych wskaźników prostych w latach 1995–2021

Wyszczególnienie	Sytuacja finansowa	Łączna liczba usług	Wartość pozyskanych środków	Wartość udzielonych kredytów
Średnia	27,5	39,1	46,6	42,0
Mediana	32,8	43,5	48,3	40,2
Odchylenie standardowe	27,8	14,7	16,0	17,6
Minimum	–54,5	–2,9	3,3	–2,9
Maksimum	74,5	64,3	75,8	83,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych KBRU UEP.

Statystyki opisowe wyznaczone dla wskaźników prostych koniunktury bankowej wskazują generalnie na osiąganie wyższych wartości maksymalnych oraz niższych wartości minimalnych niż w przypadku wskaźnika syntetycznego PIKBANK. Uwagę zwraca zdecydowanie najniższa wartość minimalna wskaźnika prostego koniunktury bankowej dotyczącego sytuacji finansowej (-54,5 pkt) oraz stosunkowo wysoka wartość maksymalna (+74,5 pkt). Największej rozpiętości, która wystąpiła w przypadku tego wskaźnika, towarzyszy również najwyższa wartość odchylenia standardowego (27,8 pkt).

Wartości zarówno średniej, jak i mediany wskazują na występowanie przeciętnie najkorzystniejszej koniunktury w zakresie wartości pozyskanych środków (średnie saldo +46,6 pkt, mediana salda +48,3 pkt) oraz przeciętnie najgorszej koniunktury w zakresie sytuacji finansowej (średnie saldo +27,5 pkt, mediana salda +32,8 pkt).

5. Podsumowanie

Metoda testu koniunktury stosowana w ocenie i przewidywaniu przyszłego kształtowania się koniunktury w różnych sektorach gospodarki z powodzeniem stosowana jest w badaniach koniunktury w sektorze bankowym przez Katedrę Badań Rynku i Usług Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu od 30 lat. Dane z badania metodą testu koniunktury pozwalają dokonać oceny bieżącej koniunktury oraz określić przewidywaną koniunkturę w horyzoncie kolejnego kwartału w sektorze bankowym. Przeprowadzone analizy potwierdziły dużą zbieżność przewidywań koniunktury bankowej z formułowanymi kwartał później ocenami bieżącej koniunktury. Również wyniki analiz, których celem było ustalenie stopnia zbieżności danych jakościowych z badania metodą testu koniunktury w sektorze bankowym oraz oficjalnych danych statystycznych dla sektora bankowego, należy ocenić pozytywnie (Garczarczyk i in., 2001).

Dane pochodzące z badania metodą testu koniunktury w sektorze bankowym były stosowane jako zmienne objaśniające w modelach ekonometrycznych szacowanych dla podstawowych wielkości makroekonomicznych, takich jak produkt krajowy brutto, produkcja sprzedana przemysłu, produkcja budowlano-montażowa, inflacja, import oraz eksport. Ponadto potwierdzona została ich przydatność w modelach prognostycznych dla takich zmiennych z sektora bankowego, jak: kredyty ogółem, kredyty złotowe, kredyty walutowe, depozyty ogółem, depozyty złotowe, depozyty walutowe oraz suma bilansowa (Garczarczyk i in., 2006; Mocek i Skikiewicz, 2009).

Należy podkreślić również, że wybrane zmienne jakościowe z badania metodą testu koniunktury były stosowane przy tworzeniu złożonych wskaźników wyprzedzających dla sektora bankowego. Tworzone w ramach badań nad koniunkturą

gospodarczą złożone wskaźniki wyprzedzające nie informują o zmianach zjawiska w ujęciu ilościowym, lecz służą do przewidywania wystąpienia górnych oraz dolnych punktów zwrotnych cykli koniunktury. W złożonych wskaźnikach wyprzedzających dla kredytów złotych znalazły zastosowanie takie zmienne jakościowe z badania metodą testu koniunktury w sektorze bankowym, jak: wskaźnik prosty koniunktury dla liczby obsłużonych klientów osób prawnych oraz wskaźnik prosty koniunktury dla udzielonych kredytów złotych. Z kolei w złożonych wskaźnikach wyprzedzających dla depozytów złotych potwierdzono przydatność czterech wskaźników koniunktury bankowej: dwóch wskaźników prostych – dla kredytów ogółem oraz kredytów złotych, a także dwóch wskaźników syntetycznych – wskaźnika klimatu dla depozytów złotych oraz wskaźnika klimatu dla kredytów złotych (Garczarczyk i Skikiewicz, 2010).

Literatura

- Adamowicz, E. (2013). *Badania koniunktury. Fakty. Użyteczność*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Bieć, M. (1996). *Test koniunktury*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- European Commission [EC]. (2021). *The Joint Harmonised EU Programme of Business and Consumer Surveys User Guide*. Pobrane z https://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/surveys/documents/bcs_user_guide_en.pdf
- Garczarczyk, J., Mocek, M. i Matuszewicz, R. (2001). *Koniunktura na rynku bankowym i ubezpieczeniowym w Polsce*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Garczarczyk, J., Mocek, M., Olejnik, I. i Skikiewicz, R. (2006). *Wskaźniki koniunktury finansowej w diagnozowaniu i prognozowaniu rozwoju gospodarki*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
- Garczarczyk, J., Mocek, M. i Skikiewicz, R. (2014). *Zachowania gospodarstw domowych na rynku usług finansowych w warunkach zmiennej koniunktury*. Warszawa: CeDeWu.pl.
- Garczarczyk, J. i Skikiewicz, R. (2010). The Use of Barometers in Forecasting Changes in the Banking Market Situation. *Research Papers of Wrocław University of Economics. Econometrics*, (28). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Główny Urząd Statystyczny [GUS]. (2018). *Zeszyt metodologiczny. Badanie koniunktury gospodarczej. Methodological Handbook. Business Tendency Survey*. Pobrane z https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5516/5/9/1/badanie_koniunktury_gospodarczej_-_zeszyt_metodologiczny_2018.pdf
- Mocek, M. i Skikiewicz, R. (2009). Jakość prognoz rozwoju sektora bankowego na podstawie danych z testu koniunktury. W: J. Garczarczyk (red.), *Analiza i prognozowanie wahań koniunkturalnych w gospodarce polskiej*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.